

Козирева М. В.,

аспірант

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ГРАФІЧНА АДАПТАЦІЯ ГАЛЛІЦИЗМІВ У АЛЖИРСЬКОМУ ДІАЛЕКТІ АРАБСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Стаття присвячена особливостям графічної адаптації галліцизмів у алжирському діалекті арабської мови. Висвітлюється використання її основних форм: трансплантації (нульової адаптації), транскрипції та комбінації.

Ключові слова: галліцизм, алжирський діалект арабської мови, графічна адаптація, трансплантація, транскрипція, комбінація.

Постановка проблеми. Одним із результатів міжкультурної комунікації є лексичні запозичення. Саме лексика є найбільш відкритою для зовнішнього впливу частиною мови. Для запозичень класичного періоду було характерним повне засвоєння та адаптація слова. Сучасні ж запозичення з європейських мов у значній мірі асимільовані та засвоєні лексико-семантичною системою мови не до кінця.

Рівень адаптації залежить від типу мови, з якою контактувала арабська. Більш глибинно засвоюються запозичення з мови, що належать до тієї ж мовної сім'ї, мають з арабською спільні генетичні та структурні риси (напр., контакти з іншими семітськими мовами), ніж з мови, які належать до іншої мовної сім'ї, де слова мають відмінну морфологічну структуру, тому нові лексеми повинні поступово та зі складнощами пристосовуватися до арабської фонетики та морфології.

Проблема запозичення є невіддільною частиною проблематики мовних контактів. З нею пов'язана низка загальних та конкретних питань, одним з яких є питання їхньої адаптації до системи мови-реципієнта. Адаптація запозичених слів – багатоплановий процес, в основі якого лежить засвоєння іншомовного слова на графічному, фонетичному, граматичному, семантичному рівнях відповідно до норм мови, що запозичує. Ступінь адаптації може бути різним і залежати від часу, шляху (усного або книжного), частоти вживання запозичення тощо.

На першому етапі запозичене слово входить лише до усного мовлення, зазнаючи фонетичної та граматичної адаптації в загальних рисах. Таке слово розглядається, як оказіоналізм чи іншомовне вкраплення. На другому етапі воно розцінюється, як дещо відмінне від узуальних одиниць слова, однак його вживання є цілком можливим. З часом запозичення поступово входить до узусу мови, і на цьому етапі відбувається його лексико-семантична адаптація. Лише на третьому етапі слово вважається повністю адаптованим запозиченням. І те, що раніше воно належало до іншої мови, може усвідомлюватися, однак для об'єктивного підтвердження походження слова варто звертатися до діахронічного аспекту мови, аналізуючи його витoki [1].

Графічну адаптацію можна розцінювати, як значний етап на шляху освоєння чужого слова в арабомовному просторі, оскільки для більшості іншомовних слів арабське письмо є

чужорідним середовищем. Під час графічної передачі запозичення суттєвим постає питання про те, що брати за зразок: написання слова (з орієнтацією на літерний склад слова) чи його звучання в мові-джерелі (з орієнтацією на звучання слова в мові-джерелі) [2, с. 16]. Тому за формою входження до мови-реципієнта запозичення можна поділити на транскрибовані, транслітеровані, кальковані, трансплантовані, трансформовані та комбіновані [3, с. 13]. У випадку графічної адаптації галліцизмів у алжирському діалекті арабської мови, де запозичення є усним, помітне використання таких способів адаптації, як транскрипція, трансплантація та комбінація.

Вивченню франко-алжирських мовних контактів було присвячено багато робіт авторів як закордонних, так і вітчизняних (наприклад, А. Кефелек, Д. Кобе, С. Шакер, А.П. Черкасової та інших). Однак серед них переважають дослідження впливу арабської мови на розвиток французької. Галліцизми ж в арабській мові стали предметом вивчення нечисленної групи лінгвістів, серед яких можемо назвати А. Азузі, Л. Біаншіні, Л. Шетуані, Ф. Бензакур. Проблеми графічної адаптації торкнулися в своїх роботах С.В. Кудряшова, Дьяков А.І., В.Е. Личова. Однак їхні дослідження стосуються більш загальних понять або присвячені графічній адаптації англіцизмів у російській мові. Саме вони стали основою для написання представленої статті, метою якої є висвітлення основних способів графічної адаптації галліцизмів у алжирському діалекті арабської мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. За формою входження до мови-реципієнта запозичення можна поділити на транскрибовані, транслітеровані, кальковані, трансплантовані, трансформовані та комбіновані [3, с. 13]. У випадку графічної адаптації французьких запозичень у алжирському діалектах арабської мови можна говорити про транскрипцію, трансплантацію та комбінацію.

При транскрипції відбувається умовна передача звучання слова, тобто передача фонемного складу з допомогою наявних у мові-реципієнті графічних одиниць. Цей тип графічної адаптації є найбільш застосовним до галліцизмів з огляду на особливості фонетичної системи французької мови, в якій частими є випадки, коли один звук передається на письмі поєднанням кількох літер (яскравим прикладом може послужити слово *sceau* – \so\ – «печатка»), а також там, де частина літер (h, d, p, s, t, x, z у більшості випадків у кінці слова) може взагалі не вимовлятися.

Транскрипція – один із найбільш поширених типів графічної адаптації галліцизмів. До них, як приклад, можна віднести такі: *accélérateur* – اکسلیراتور – «каталізатор», (*l'accident* – الكسيدة – «нещасний випадок», «аварія»), (*l'ambulance* – لايبيلانس – «швидка допомога», *billard* – بيار – «більярд».

На прикладі вищезазначених запозичень, (*l'*)*accident* – «ксіде» – «нешасний випадок», «аварія», (*l'*)*ambulance* – «лабіланс» – «швидка допомога», можна побачити, що фонетична єдність артикля і субстантиву у французькій мові сприймається, як неподільне ціле [4, с. 106], що і знаходить своє відображення у графічному записі.

Повна графічна адаптація за допомогою транскрибування слів між арабською та французькою мовами є неможливою, оскільки не всім звукам французької мови можна знайти чіткий відповідник в арабській фонетичній системі. В цьому випадку знаходиться найбільш близький за звучанням аналог (напр., *poignard* – «бніар» – «кинжал», *narcisse* – «нарцис» [5, с. 41, 526], *villas* – «вілли» [6, с. 59]) або використовується інша модель графічної адаптації слова.

Таким широкоживим типом графічної адаптації французьких запозичень є їхня трансплантація. Трансплантовані галліцизми – це одиниці французької мови, що використовуються в письмовій системі арабської мови у своєму оригінальному графічному вигляді. Оскільки графічно слово не зазнає жодних змін, трансплантацію також називають нульовою графічною адаптацією [3, с. 20]. Представлений термін використовується замість відомого слова «варваризм» і словосполучення «іншомовне вкраплення».

Трансплантація може відбуватися на багатьох рівнях мови: рівні окремої словоформи, рівні фрагменту фрази або ж рівні цілої фрази, відповідно до функції, яку має виконувати конкретне запозичення.

Розглянемо приклад трансплантації галліцизмів на рівні синтагми:

الأسود و السحر *La Magie Noire* إلحاق الضرر أو هو الذي يقصد به «الضار الذي يسمى أحيانا السحر الموت بأخرين، أو بالمجتمع كله». [7, с. 142].

«Шкідливі чари, які інколи називають чорною магією *La Magie Noire*, спрямовані на те, щоб вбити або нашкодити іншим людям чи цілій спільноті».

У представленому прикладі *La Magie Noire* («чорна магія») просто перекладається, чим автор і пояснює значення відповідника в арабській мові для широкої аудиторії. Досить часто таким самим методом у наукових текстах Алжиру пояснюються певні незвичні для загалу терміни та поняття з арабської мови. Це свідчить про те, що французькі терміни досить міцно вкоренилися в лексиці алжирців, незважаючи на спроби уніфікації арабської наукової термінології.

Слід також зазначити, що вчені досить часто звертаються до трансплантації галліцизмів у наукових текстах Алжиру, пояснюючи певні незвичні для загалу терміни та поняття арабської мови. Це свідчить про те, що французькі терміни досить міцно вкоренилися в лексиці освічених жителів Алжиру, незважаючи на спроби уніфікації арабської наукової термінології, які було здійснено в Алжирі в постколоніальний період арабізації. Для підтвердження використання галліцизмів-трансплантатів поруч із арабським відповідником у наукових текстах, наведемо приклади зі статей із різних галузей науки в алжирському журналі з антропології та соціології «*Insaniyat / إنسانيات*»:

ذاكرة «(code génétique) فالحاسوب يمتلك ذاكرة وتعتبر «الشفرة الجينية» الوراثية» [8].

«У комп'ютера є пам'ять, а генетичний код (*code génétique*) розглядається як пам'ять генів».

كما تتعرض نسبة كبيرة من هذا التراث المخطوط إلى التلف لأسباب طبيعية» *Processus naturels* الذي «يعود بعضها إلى نوعية الورق «*Papier acide*» ، يتأثر بالحرارة والرطوبة والغبار» [9].

«Окрім того, велика частина цих рукописів зазнала ушкодження через природні причини *Processus naturels*, серед яких якість паперу «*Papier acide*», на який може вплинути дія температури, вологи та пилу».

Для ілюстрації використання трансплантації галліцизмів на рівні цілої фрази, наведемо такий приклад:

لم يكن حزبا وإنما كان جبهة، ويفندان فكرة تشابهه FLN هذا بالإضافة إلى أن مع الحزب الشيوعي الروسي، فلم تكن الجبهة في واقع الأمر سوى ما تعبر عنه العبارة الآتية: «Il ne fut jamais qu'une courroie de transmission du pouvoir d'état tôt militarisé, et non le maître de même pouvoir d'état comme il le fut en URSS.» [10].

«Це на додачу до того, що ФНО був не партією, а фронтом, чії ідеї були близькими до ідей Комуністичної партії Росії і насправді могли бути вираженими такою фразою: «*Il ne fut jamais qu'une courroie de transmission du pouvoir d'état tôt militarisé, et non le maître de même pouvoir d'état comme il le fut en URSS*» («Це завжди була лише інстанція, що передавала владу над державою, яка раніше була мілітаризованою, а не інстанція, якій належала ця влада, як це було в СРСР».

У даному випадку оригінальна фраза цілком записується французькою мовою, а переклад до неї на арабську автором не подається. Слід також наголосити, що граматично ця коротка фраза є ускладненою, про що свідчить використання обмежувального звороту *ne... que* та ідіоми *courroie de transmission*. Це може навести на думку, що автор статті, розраховуючи на високий рівень володіння французькою мовою серед своїх читачів, орієнтувався на освічену частину населення, тому й уникає перекладу.

Однак не відкидаємо можливості того, що у випадку, коли цілу фразу в тексті арабською мовою подано французькою, йдеться вже не трансплантацію, а про побутування феномену «код-світінгу» (*code-switching*), що характеризується використанням двох мов у одному комунікативному акті, в якому певна його частина є зрозумілою в одній мові білінгва, а друга частина – в іншій мові [11, с. 302], тобто перемішування мов, коли мовець постійно переходить з однієї мови на іншу.

Наступним типом графічної адаптації запозичень, який часом може зустрітися в алжирських текстах, є комбінація, тобто поєднання двох типів графічної адаптації. До комбінованих галліцизмів належать напівкальки, де один компонент французького слова транскрибується, а інший – калькується [3, с. 20]. До них можна віднести такі: *sac à main* – «صاك داليد» – «(жіноча) сумочка» (досл. «сумка руки»), *antihistaminique* – «ع الليسر» – «вліво».

Разом із графічною адаптацією галліцизмів до норм арабської мови нині в епоху розвитку комп'ютерних технологій, Інтернету та глобалізації можна спостерігати зворотний процес, коли алжирці, навпаки, переходять на латиницю. У цьому випадку графічно асимілюється з допомогою транскрибування вже арабська мова, а галліцизми залишаються незмінними. Це ми можемо помітити у записі деяких алжирських раї, для яких є характерним використання французьких лексичних елементів. Трансплантація галліцизмів відбувається на рівні окремої словоформи, на рівні цілої фрази та її фрагменту. Наведемо приклад цих трансплантацій у вигляді уривка з раї Шеба Хасні «*Nebrik Mani M'hani*»: «*Nebrik*

nebrik mon amour / Men hobek mani sūr / Khabrini khabrini / Mème si la réponse est dure / Men hobek mani sūr / Gouli gouli mon amour...» [12] – «Я тебе кохаю, я тебе кохаю, моя любове, / Але я не впевнений щодо твого кохання до мене. / Повідай мені, повідай мені, / Навіть якщо відповідь буде тяжкою, / Бо я не впевнений щодо твого кохання до мене. / Скажи мені, скажи мені, моя любове...».

У даному випадку ми можемо побачити вживання окремої словоформи *sūr* («впевнений»), фрагменту фрази *mon amour* («моє кохання») та цілої фрази французькою «*Mème si la réponse est dure*» (досл. «навіть якщо відповідь є тяжкою»). Запис арабських слів латиницею уможливує передачу всіх голосних звуків на письмі та спрощує прочитання слів пісні. Також можна зауважити, що всі три галліцизми римуються між собою, тож можна дійти висновку, що використання французьких елементів надає раї особливої милозвучності, про що згадаємо далі.

Висновки. Графічна адаптація галліцизмів у алжирському діалекті арабської мови може набувати різних форм, зокрема форму нульової графічної адаптації (трансплантації), транскрипції та комбінації. Дослідження широковживаності цих форм показало, що найбільш розповсюдженим є використання транскрипції, оскільки саме вона може найбільш точно передати слово французького походження на письмі.

Цікавим є випадок зворотної графічної адаптації, коли за допомогою сучасних технічних засобів та Інтернету жителі країн Магрибу переходять з арабської в'язі на латиницю. Таким чином графічно асимілюється вже не окрема запозичена одиниця, а сам арабський текст.

Представлене дослідження є одним із перших кроків на шляху вивчення використання галліцизмів у алжирському діалекті та частково розкриває лише його аспект. У майбутньо-

му слід приділити увагу фонетичній адаптації запозичень із французької мови, що може значно доповнити матеріал статті.

Література:

1. Кудряшова С.В. Механизмы морфологической адаптации англо-американских заимствований в испанском языке. [Електронний ресурс] / С.В. Кудряшова // Научно-исследовательский журнал. – 2012. – Режим доступу: <http://research-journal.org/languages/mexanizmu-morfologicheskoy-adaptacii-anglo-amerikanskix-zaimstvovaniy-v-ispanskom-yazyke/>.
2. Маринова Е.В. Теория заимствования в основных понятиях и терминах: словарь-справочник / Е.В. Маринова. – 2-е изд., стер. – М.: ФЛИНТА, 2014. – 240 с.
3. Дьяков А.И. Графическая ассимиляция англицизмов в русском языке / А.И. Дьяков // Теория языка и межкультурная коммуникация. – 2012. – № 2. – С. 12–21.
4. Tournier J. L'assimilation des emprunts en anglais moderne et contemporain / J. Tournier // Recherches en linguistique étrangère. Vol. 9. – Presses Univ. Franche-Comté, 1984. – P. 105–124.
5. Sedira B.B. Dictionnaire arabe-français. – Alger: Librairie Adolphe Jourdan, 1882. – 608 p.
6. الطاهر وطار. الزلزال. – الجزائر، 2007. – 321 ص.
7. جيلج. – بلقاسم بلعرج. الدارجة الجزائرية وصلاتها بالعربية الفصحى: دراسة لسانية للهجة بني فتح قسنطينة: مديرية النشر لجامعة قلمة، 2008. – 368 ص.
8. محمد غالم. تقديم // إنسانيات. – 1998. – 3. – 1-5 ص.
9. عبد القادر شرشار. التراث الوطني المخطوط. مخطوط للقاضي الفقيه محمد بن محمد بن الكيرد العثماني في شرح العقيدة الصغرى لسيدى أحمد بن يوسف الملياني أنموذجا // إنسانيات. – 2000. – 12. – 39-48 ص.
10. عبد القادر شرشار. الثورة الجزائرية في تمثلات الأخر: قراءة محمد حربي وجيلبر ميني. لكتاب «أكنوية فرنسية، العودة إلى الحرب في الجزائر» لجورج مارك بن حمو // إنسانيات. – 2004. – 25-26. – 55-61 ص.
11. Bentahila A., Davies E. The syntax of Arabic-French code-switching / A. Bentahila, E. Davies // Lingua, 1983. – № 59. – P. 301–330.
12. Paroles de la chanson Nebrik Mani M'hani // <http://hasni94sarah.skyrock.com/2412687795-MP3-BEST-OF-HASNI-Nebrik-Mani-M-hani-1992.html>.

Козырева М. В. Графическая адаптация галлицизмов в алжирском диалекте арабского языка

Аннотация. Статья посвящена особенностям графической адаптации галлицизмов в алжирском диалекте арабского языка. Освещается использование ее основных форм: трансплантации (нулевой адаптации), транскрипции и комбинации.

Ключевые слова: галлицизм, алжирский диалект арабского языка, графическая адаптация, трансплантация, транскрипция, комбинация.

Kozyrieva M. Graphical adaptation of gallicisms in Algerian Arabic

Summary. The article is devoted to peculiarities of a graphic adaptation of gallicisms in Algerian Arabic, highlighting use of its main forms: transplantation (zero adaptation), transcription and combinations.

Key words: gallicism, Algerian Arabic, graphical adaptation, transplantation, transcription, combination.